

Planlı Dönemde Türkiye'deki Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme

Zühre ÇELİK

Şehir Plancısı
Bayındırlık ve İskan
Müdürlüğü-İZMİR
Dokuz Eylül
Üniversitesi
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü

Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar, kırsal alanlar için pek çok çalışma yapılmış; bu çalışmalar kalkınma planları ile hükümet ve siyasi parti programlarında yer almıştır. Yapılan çalışmalar, genel olarak kırsal alanlara götürülemeyen hizmetlerin bu alanlara götürülmesini ve kır-kent arasındaki farklılıkların azaltılmasını içermiştir. Türkiye'de kır-kent arasındaki dengesizliklerin artması, kırsal yerleşmelerin dağınık olması ve sayısal çokluğu, kırsal sınırlı istihdam olanakları, tarımda verimliliğin düşüklüğü, tarım arazisinin parçalı olması, örgütlenme eksikliği, kırsal alanda yaşayanların gelirinin ülke ortalamasının altında olması ve ayrıca bu sorunların kırdan kente göç hareketini yoğunlaştırması gibi kırsal alanlardaki temel sorunlar, bu alanlar için stratejik planların oluşturulup uygulanmasını zorunlu kılmaktadır.

Türkiye'nin kırsal kalkınma konusunda gelecekteki politikalarının belirlenebilmesi için, mevcut kırsal kalkınma politika ve uygulamalarının incelenip değerlendirilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir; bu makalede, 1963 yılı sonrası ulusal ve yerel ölçeklerdeki kırsal kalkınma politika ve uygulamaları incelenerek bunların bir değerlendirmesinin yapılması amaçlanmıştır. Makalede, kırsal kalkınma politika ve uygulamaları üç ana bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümde kalkınma planlarındaki kırsal kalkınma politikaları ile AB'ne uyum sürecinde oluşturulan kırsal kalkınma politikalarına; ikinci bölümde, farklı hükümet dönemlerinde geliştirilen köy yerleşimlerine yönelik yaklaşımlara (modeller); üçüncü bölümde, 1970 yılı sonrası il veya iki il

bazında uygulanan çoğu dış kaynakla finanse edilen kırsal kalkınma projelerine (KKP) yer verilmiştir. Son olarak, 1963 yılı sonrası kırsal kalkınma politika ve uygulamaların bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

ULUSAL KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARIMIZ

Kalkınma Planlarındaki Kırsal Kalkınma Politikalarımız

Kırsal kalkınma konusu, kalkınma planlarında Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı dışında doğrudan yer almamıştır. Kalkınma planlarında kırsal kalkınma, toplum kalkınması, köy ve köylü sorunu, kalkınmada öncelikli yöreler, bölgesel gelişme ve köy kalkınması gibi başlıklar altında incelenmiştir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, kırsal alanlar için sağlanacak hizmetlerde etkinlik ve verimliliği sağlamak amacıyla kırsal yerleşme yapısında yeni bir düzenleme yapılmasını gerekli görmüştür. Bu kapsamda, kırsal alanların kalkındırılması için Toplum Kalkınması Yöntemi kabul edilmiş; bunun yanında kredilendirme, pazarlama kolaylıkları, kooperatifleşme ve toprak reformu da planın öngörülerinde olmuştur (DPT, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963-1967).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da ilk planda olduğu gibi, halkın eğitilmesi ve örgütlenmesi için Toplum Kalkınması yöntemi benimsenmiştir. Planda, kırsal kesimde yaşayanların kalkınması ve artan gelirden pay almaları için tarımda çalışan

PLANLAMA
2005/2

Kırsal bölgelerde, entegre kırsal kalkınma projeleri uygulanması ve başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olmak üzere Kalkınmada Öncelikli Yörelere kalkındırılması hedeflenmiştir

PLANLAMA
2005/2

nüfusun tarım dışı sektörler aktarılması hedeflenmiş; Toprak ve Tarım Reformu Ön Tedbirler Kanunu bu plan döneminde kabul edilmiştir. İlk kez bu plan döneminde köykent ve tarımkent gibi kırsal yerleşme önerileri geliştirilmiştir. Ayrıca, Toplum Kalkınması Enstitüsü kurulması ve toprağın toplulaştırılması planlanmış olsa da bunlar daha sonraki süreçlerde gerçekleştirilememiştir (DPT, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968-1972).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, merkez köy yaklaşımına ilk olarak yer veren kalkınma planıdır. Merkez köylere, kırsal yerleşme düzenini değiştirecek ve köylünün yaşam düzeyini yükseltecek bir araç olarak bakılmıştır. Ayrıca, planda Toprak ve Tarım Reformunun yapılması amaçlanmış ancak bu İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da olduğu gibi gerçekleştirilememiştir (DPT, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1974-1978).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında, tarımsal gelişmeyle köylünün kalkınması özde sayılarak; sanayi toplumuna köylünün katkısıyla geçilebileceği varsayımından yola çıkılmıştır. Etkili bir toprak reformu, kooperatifleşme ve köykentler aracılığı ile yeni bir yerleşim düzeninin oluşturulması kırsal kalkınmanın araçları olarak belirlenmiştir. Kent ile köy arasında yeni bir ölçek olarak planlanan köykentler, kalkınma planının sosyo-ekonomik kararlarının, mekana uygulama aracı olarak önerilmiştir. Planla, Kalkınmada Öncelikli Yörelere kavramı getirilerek, geri kalmış yörelere gelişiminin bölge gelişme anlayışıyla ele alınması ve geniş kapsamlı projeler hazırlanması amaçlanmıştır. Aşağı Fırat ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi için çok amaçlı gelişme projesi hazırlanması bu plan kapsamında yer almıştır (DPT, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1979-1983). Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, kırsal kalkınma açısından önceki kalkınma planlarıyla karşılaştırıldığında daha geniş kapsamlıdır. Ancak, geri kalmış bölgelerin gelişimi için geliştirilen politikalarda ve köykent yaklaşımında öngörülen başarı sağlanamamıştır.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, köylünün refah seviyesini yükseltmek için kırsal kesime sosyal ve ekonomik hizmetlerin götürülmesi hedeflenmiş; bunun için bu defa merkez köylere araç olarak kullanılması planlanmıştır. Kırsal bölgelerde, entegre kırsal kalkınma projeleri

uygulanması ve başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olmak üzere Kalkınmada Öncelikli Yörelere kalkındırılması hedeflenmiştir, böylece bu bölgeler ile diğer bölgeler arasında gelişmişlik farkının asgariye indirilmesi; ayrıca, miras hukukunda yeni düzenlemeler yapılarak tarım topraklarının mülkiyetinden kaynaklanan sorunların çözümlenmesi, tarımsal işletmelerin miras vb yollarla küçülmesinin önlenmesi hedeflenmiştir (DPT, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1985-1989). Ancak, bölgeler arası farklılıkların giderilmesi öngörüldüğü oranda gerçekleştirilememiş ve miras hukukunda istenilen yeni düzenlemeler yapılamamıştır.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında, kamu kaynaklarının tahsisinde Kalkınmada Öncelikli Yörelere yararına bir uygulama yapılması; bu yörelere imalat sanayi, madencilik ve bunlara dayalı sanayilerin kurulmasında Devletçe öncülük yapılması; Kalkınmada Öncelikli Yörelere için bölge ve alt bölge bazında planlar hazırlanması; Kırsal Alan Planlama yaklaşımı çerçevesinde hizmetlerin ve tarıma dayalı sanayi yatırımlarının merkez köy ve kasabalara yönlendirilmesi; kırsal alanda, tarım dışı ekonomik faaliyet kollarının desteklenmesi; toprağın rasyonel kullanımı için gerekli düzenlemelerin tarımsal araştırma kurumları ile birlikte yapılması; kırsal alanda, tarım dışı ekonomik faaliyet kollarında da çalışılması; kırsal alanda yaşayan ailelerin eğitim ve kültür düzeylerinin yükseltilmesi için eğitim program ve projelerinin artırılması; kırsal alana götürülen sağlık hizmetleri ve ünitelerinin yaygınlaştırılması; köye hizmet götüren kamu kuruluşları arasında koordinasyon geliştirilerek birbirleriyle uyumlu hizmet vermelerini sağlayacak entegre projelerin uygulanması hedeflenmiştir (DPT, Altıncı Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990-1994).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, 1996 yılı itibarıyla tarım sektörünün Gayri Safi Yurt İçi Hasıla içindeki payının %17.5'ten, %15'lere düştüğü ve tarımın ekonomideki öneminin azaldığı belirtilmektedir. Planda, bunun nedeni olarak arazi kullanım planlarının bulunmayışı, tarım alanlarının tarım dışı kullanımlarının artışı, arazi mülkiyetinde dengesiz dağılımın olması ve küçük işletmelerin sayısının artması gösterilmiştir. Plan döneminde, kırsal altyapının oluşturulması, Su ve Toprak Yasası çıkarılması;

arazi toplulaştırma hizmetlerinin Toprak Yasası içinde yer alması, tarım arazilerinin tarım dışı amaçlarla kullanımının önlenmesi, bölgeler arası dengesizliklerin azaltılması için bölgesel gelişme projeleri hazırlanması; kırsal alan yerleşim düzeyinin planlanmasında, merkez köyün araç olarak kullanılması; arazi toplulaştırma ve tarım reformu çalışmalarına devam edilmesi planlanmıştır (DPT, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1996-2000). Ancak Toprak ve Su Yasası çıkarılmamış, arazi toplulaştırma çalışmalarından beklenen verim alınmamış, tarım reformu gerçekleştirilememiştir. Yedinci Planda kırsal kalkınma için önerilen pek çok çalışmaya başlanılmamış, başlanılanlar da sonuçlandırılmamıştır.

Son olarak, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında kırsal alan politikaları, Bölgesel Gelişme Hedef ve Politikaları başlığı altında Kırsal Kalkınma adıyla yer almıştır. Diğer kalkınma planlarıyla karşılaştırıldığında kırsal kalkınma kavramı, ilk kez bu planda doğrudan yer almıştır. Planın bölgesel gelişme hedef ve politikaları: bölgelerarası dengesizliklerin en aza indirilmesi, geri kalmış yörelerde yaşayan nüfusun refah düzeyinin yükseltilmesi, AB Bölgesel politikalarına uyum sağlanması, bölge planlamasına ağırlık verilmesidir. Planın kırsal alana ilişkin ana hedefleri ise: kırsal alanda istihdamın artırılması, insangücü kaynaklarının geliştirilmesi, kırsal nüfusun gelirinin artırılması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, etkili örgütlenme ve katılımcılığın desteklenmesidir.

Planda kırsal kalkınmanın sağlanması için sivil toplum örgütlerinin kalkınma sürecine katılımlarını artırıcı düzenlemeler yapılması; Kalkınmada Öncelikli Yörelerin geliştirilmesine devam edilmesi; kırsal altyapı hizmetlerinin yaygınlaştırılması için merkezi kamu kuruluşları, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütlerinin eşgüdümünde çalışmalarını sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde yerel potansiyellerin harekete geçirilerek gelir ve istihdamın artırılması için tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi; sulama projelerinin, arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetleri ile birlikte yürütülmesinin sağlanması; kırsal alanda yaşayan nüfusun gelirini artırmak için girişimcilerin desteklenmesi ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması amacıyla bölge planlaması yapılan alanlarda, bu planlarla uyumlu

fiziksel planlama çalışmaları yapılması hedeflenmiştir (DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001-2005).

Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamalarımız

Kırsal alanlar için AB düzeyinde ortak bir tanım yapılmamıştır. Ancak, OECD'nin kırsal alan tanımı AB metinlerinde de yer almaktadır. Bu tanıma göre, nüfus yoğunluğu, km² başına 150 kişinin altında olduğu yerler, kırsal alan olarak nitelendirilmiştir. AB tarafından kırsal kalkınma, tarımsal gelişmenin önemli bir unsuru olarak kabul edilmiştir. 1988 yılında AB Komisyonu tarafından hazırlanan Kırsal Toplumun Geleceği isimli Tebliğde, kırsal kalkınma için aşağıda sıralanan hedefler belirlenmiştir:

- a- Ekonomik ve sosyal bütünlüğün sağlanması
- b- Tarım yeniden düzenlenirken, kırsal ekonominin bir bütün olarak ele alınması
- c- Çevrenin ve kırsal mirasın korunması (EU Commission, 2003)

Birliğin kırsal kalkınma politikaları ise:

- a- tarımın çok fonksiyonlu olması
- b- kırsal ekonomiye çok sektörlü ve entegre yaklaşım
- c- kırsal kalkınmaya yönlendirilen yardımlarda esneklik
- d- kırsal alanda yerinden yönetim (ademi merkeziyetçilik)
- e- kırsal kalkınma programlarının hazırlanmasında ve yönetilmesinde şeffaflıktır (Csaki, C. ve Lerman, Z., 2002).

LEADER (Links between actions for the development of rural economy- Kırsal Ekonominin Geliştirilmesinde Faaliyetlerin Birleştirilmesi) AB'nin kırsal kalkınmayı sağlamak için kullandığı önemli bir araç olup; ayrıca, kırsal kalkınma girişiminin genel adıdır. 1991 yılında başlatılan bu Girişim, topluluk düzeyinde seçilmiş alanlarda entegre bir kırsal kalkınma için pilot uygulamaları teşvik etmektedir. LEADER girişimi, yeniliklere açık ve tabandan tavana doğru yaklaşım; saha bazını esas alan uygulama ve fonların yerel-mahalli yönetimlerle yönetilmesi (ademi merkeziyetçi) olmak üzere üç ana prensibe göre uygulanmaktadır

(Csaki, C. ve Lerman, Z., 2002). Birlik tarafından, LEADER girişiminden farklı olarak, AB üyeliğine aday ülkeler için de SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development-tarım ve kırsal kalkınma için özel katılım programı) isimli katılım öncesi bir program oluşturulmuştur. SAPARD Programı bir yandan aday ülkelerin Topluluk Müktesebatını uygulamalarına yardımcı olmayı hedeflerken diğer yandan da adayların üyelik yolunda tarım sektöründe ve kırsal alanlarda yaşadıkları sorunlara çözüm bulmayı amaçlamaktadır (OECD, 2003).

Özetle, AB kırsal kalkınma politikaları, kırsal alanda yaşayan toplulukların yaşam kalitelerini arttırmaya ve kırsal alanlardaki nüfusun göçüne engel olmaya yöneliktir. Ayrıca, Birliğin kırsal kalkınma politikaları, diğer alanlardaki politikalarla ilişkili ve ana politika ve hedeflerin bir parçasıdır. Birlik, kırsal kalkınmada, doğrudan müdahale yerine, öncelikle yerel yapıdan gelen projelere fon sağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle yerel inisiyatif önceliklidir ve Birliğin, doğrudan uyguladığı projeleri bulunmamaktadır.

AB Komisyonu, Mart 2001 tarihinde Birliğe üyelik için yapılması gerekenleri sıralayan Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlamıştır. Bu belgede, kırsal kalkınma alanında mevzuat uyumunun tamamlanması orta vadeli bir öncelik olarak belirtilmiştir. Kısa vadede ise çevresel, yapısal ve kırsal gelişme önlemlerinin alınması öngörülmüştür (Urkan, 2002). Ülkemiz de Katılım Ortaklığı Belgesine uyum sağlamaya yönelik bir Ulusal Program hazırlamıştır.

Ulusal Programda kırsal kalkınma konusu "kırsal kalkınma politikaları" başlığı altında yer almaktadır. Programda, AB Müktesebatı ile Türk mevzuatı karşılaştırılmış ve yapılması gereken değişikliklerin uygulamaya geçirilmesi için alınması gereken önlemler belirlenmiştir. Ulusal Programda; kırsal kalkınma politikasına yönelik bir mevzuatın mevcut olmadığı, AB mevzuatı incelenerek gerekli mevzuatın hazırlanması gerektiği, kurumsal yapının Birlik politikalarını uygulayabilecek şekilde yeniden yapılandırılması gerektiği, AB mevzuatının incelenmesi ve kırsal kalkınma politika ve projelerin hazırlanması için personele ve eğitim programlarına ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Bunlara ek olarak, finansman konusunda ise AB'den mali yardım alınması gerektiği ifade edilmiştir.

Ulusal Programa göre, AB kırsal kalkınma mevzuatına paralel biçimde idari yapılar oluşturulacaktır. Programda, üyeliğe aday ülkelerin, üyelik öncesinde yararlanmakta olduğu Tarım ve Kırsal Kalkınma Özel Katılım Programı (SAPARD) veya benzeri bir programdan yararlanmasının önemli olduğu vurgulanmış; söz konusu programın gerektirdiği mekanizmaların oluşturulması için çalışmaların başlatılması öngörülmüştür.

Kırsal kalkınma konusundaki mevzuat uyum çalışmaları, ilgili kurum ve kuruluşların katılımıyla oluşturulan ve koordinatörlüğünü Tarım ve Köyişleri Bakanlığının üstlendiği Kırsal Kalkınma Çalışma Grubu tarafından yürütülmektedir. Bu grup tarafından hazırlanan taslak raporlara (2003) göre AB'ne uyum sürecinde yapılması gerekli olan çalışmalar aşağıda belirtilmiştir:

1- AB aday ülkelere SAPARD fonu tahsis etmiştir ve bu ülkelerden 7 yıllık SAPARD programı hazırlamalarını istemiştir. Ülkemizin de 7 yıllık SAPARD Programı hazırlanması gerekecektir.

2- Aday ülkeler kırsal kalkınma fonunun kullanımını kalkınma ajansları yoluyla sağlayacaktır. Kırsal kalkınma fonunun kullanılması için bu fonu kullanacak ajansların kurulması gerekecektir.

3- AB Müktesebatına göre üye her devlet kırsal kalkınma programlarındaki yeterliliği değerlendirmek için bir İzleme Komitesinin oluşturmak zorundadır.

4- Üye ülkeler kırsal kalkınma tedbirlerini belirlemek zorundadır. Ulusal Programa göre Türkiye'nin öncelik vereceği kırsal kalkınma tedbirleri:

- Kırsal alt yapının iyileştirilmesi, köylerin yenilenmesi
- Arazilerin toplulaştırılması ve optimum işletme büyüklüğü dikkate alınarak yeniden parsellenmesi, amaç dışı kullanımının önlenmesi,
- Doğal kaynakların korunması, toprak ve su kaynaklarının yönetimi,
- Üretici örgütlenmelerinin sağlanması,
- Tarım dışı gelir getirici faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve tarım sanayi entegrasyonu yolu ile tarımda çalışan nüfusun azaltılması ve el sanatları faaliyetlerinin artırılması,

- Tarımsal işletmelerde yatırımın sağlanması,
- Çevreye uyumlu tarımsal üretimin (organik tarım, iyi tarım teknikleri ile üretim) geliştirilmesi,
- Tarımsal ürünlerin pazarlanması için gereken organizasyonlarının geliştirilmesi,
- Orman ürünleri işleme sanayiinin geliştirilmesi,
- Doğal afetler ile oluşan zararların giderilmesi ve yeni koruma tedbirlerinin geliştirilmesi,
- Mesleki eğitimin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi olarak belirlenmiştir

5- AB'de kırsal kalkınma projeleri kullanıcılar tarafından hazırlanmaktadır. Kamu kurumlarının rolü, düzenleyici yönde olmaktadır. Ülkemizde bu uygulama yaygın olmamakla beraber üyelik için buna uyum sağlanması gerekecektir. Bunun sağlanması için Türkiye, mevcut AB Mali kaynakları çerçevesinde pilot kırsal kalkınma projeleri hazırlamak durumundadır. AB Mevzuatına göre bu projeler kamu kuruluşları tarafından hazırlanmayacaktır.

6- AB Kırsal kalkınma tedbirlerinden biri de dezavantajlı bölgelerin belirlenmesidir. Üye ülkeler dezavantajlı alanların tespitini yapıp AB Komisyonuna bildirmek zorundadır. Bu alanlarla ilgili kriterler AB Mevzuatında belirtilmiştir. Üyelikle birlikte yardımdan yararlanmak için Türkiye'nin de coğrafi özelliklerini dikkate alarak dezavantajlı alanlarını tespit etmek zorundadır.

7- Kırsal alanlar için kamu ve özel kurumların işbirliği ile oluşturulan yerel eylem grupları, LEADER programı yürütürler. Ülkemizde, Ziraat Odaları tarafından yürütülen Önder Çiftçi Projesi LEADER ile benzerlik taşımaktadır.

8- AB kırsal kalkınma fonlarından azami bir şekilde faydalanabilmesi için AB mevzuatlarının ortaya koyduğu kırsal kalkınma tedbirlerinin, Türkiye'de alt yapısının oluşturulması gerekecektir (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2003).

AB'ye Uyum İçin Yapılan Uygulamalar ise aşağıda özetlenmiştir;

1- Tarım politikalarının uygulanmasında koordinasyon eksikliğinin giderilmesi ve üretimin çeşitlendirilmesi amacıyla Tarımda Yeniden Yapılanma ve Destekleme Kurulu oluşturulmuştur.

2- Üreticilerin kayıtlarının yapılması amacıyla Çiftçi Kayıt Sistemi oluşturulmuştur.

3- Ürün çeşitlendirilmesine yönelik Alternatif Ürün Projesi yürütülmektedir.

4- Meraların sınırlarının belirlenmesi, sürdürülebilir kullanımın sağlanması, bakım ve ıslahın yapılarak verimliliğinin artırılması amacıyla Mera Islah Uygulamalarına başlanmıştır.

5- 2000 yılında üretim yapılan araziye hektar başına, üreticilere ödenen Doğrudan Gelir Desteği yürürlüğe konulmuştur.

6- Tarım Kredi Kooperatifleri ve Dünya Bankası, birlikte Tarımsal Örgütlenmenin Yeniden Yapılandırılması Çalışmalarını sürdürmektedir.

7- DPT Müsteşarlığı ve Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca kırsal yapıyı da içerecek olan ülke ölçeğindeki bilgi envanterinin fiziksel gösterimini içeren Türkiye Genel Yerleşme Düzeni Atlas Projesine başlanılmıştır (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2003).

KIRSAL KALKINMA MODELLERİ

1963 yılı sonrasında, farklı hükümet dönemlerinde köy gruplarını temel alan örnekköy yaklaşımı, toplum kalkınması yaklaşımı, köykent yaklaşımı, merkez-köy yaklaşımı ve tarım-kent yaklaşımı adları altında köy yerleşimlerine yönelik kırsal kalkınma modelleri geliştirilmiştir. Bunlar;

Örnekköy Yaklaşımı; 1963-1965 yılları arasında uygulanmış olan Örnekköy Yaklaşımı, belirli bir özelliği olan köyün, çevresindeki kırsal yerleşmelere örnek olacak nitelikte kalkındırılması olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşımla, köye götürülen hizmetlerden çevre köylerin de yararlanmasını sağlamak ve başka köylere örnek olabilecek somut bir köy gelişme modeli ortaya koymak hedeflenmiştir. Ortaya çıktığı dönemde araştırmalar yapılarak örnek olabilecek köyler seçilmiş ve uygulanmıştır. Ancak, hizmetlerin sadece belli bir köyde toplanması, modelin merkezi olarak kamu görevlilerince hazırlanmış olması, modelin köydeki sosyal ve ekonomik yapıda değişiklikler

sağlamak yerine daha çok yerleşmenin fiziki görünümünü değiştirmeyi ön plana almış olması ve son olarak yerel halkın katılımını göz ardı etmesi modelin eleştirilmesine neden olmuştur.

Toplum Kalkınması Yaklaşımı; ilk olarak BM tarafından bir eğitim ve örgütlenme süreci olarak geliştirilen toplum kalkınması yaklaşımı; BM örgütüne “küçük toplulukların içinde buldukları ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları iyileştirmek, ulusal bütünlüğü gerçekleştirmek ve küçük toplumların ulusal gelişmeye katılımlarını tam olarak sağlamak için, halkın kendi çabalarının, devletin bu konudaki çabaları ile birleştirilmesi süreci olarak tanımlanmaktadır” (Kongar, E., 1971, s:134). Toplum Kalkınması Yaklaşımı, kırsal alanda yaşayanların örgütlenmesi, idare ile işbirliği kurması, hizmetlere fiziki ve mali gücü ile katılımı veya hizmetleri benimsemesi ve koruması esaslarına dayanır.

Ülkemizde ilk olarak, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında tanımı, esasları, ilke ve hedefleri belirtilen Toplum kalkınmasının Türkiye’de uygulanması sırasında pek çok engelle karşılaşmıştır. Toplum kalkınmasından sorumlu kurum sürekli değişmiş, çalışmalar DPT’den alınarak, Köy İşleri Bakanlığına ve oradan da alınarak İçişleri Bakanlığına verilmiştir (Kongar, E., 1971). 1967 yılında ise bu konuda yapılan çalışmalar bırakılmıştır.

Toplum Kalkınması yönteminin başarısız olmasının nedeni; yönetim yapısında, toplum kalkınması yönteminin başarılı olabilmesi ve yerel halkın katılımının sağlanabilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmamasıdır. Aşağıdan yukarı doğru işleyen ve köy, ilçe, il ve bölge basamaklarında, merkezde hazırlanan plan ve programla bütünleşen bir plan ve denetleme yaklaşımı geliştirilememiştir. Kırsal alandaki toplum kalkınması çalışmalarında halk katılımını engelleyen etmenlerden birisi toprak-insan ilişkilerinin dengesizliğidir. Topraksız yada az topraklı çiftçiler, tarım alanındaki yeniliklerden istedikleri biçimde yararlanamamış, bu nedenle köydeki çalışmalara katılmaları sınırlı olmuştur (Geray, C., 1989).

Çok Yönlü Kırsal Alan Planlaması Yaklaşımı; kırsal alanlarda kendine yeterli birimler oluşturmak ve kırsal alanı kentin çekiciliğini azaltacak biçimde içinde rahatça yaşanabilir bir duruma getirmek amacı ile bölgede var olan kaynakların en akılcı bir biçimde işletilmesini sağlamak şek-

linde tanımlanmaktadır. 1965 yılında ülkemize tanıtılan söz konusu yaklaşımla, köyün kendine yeterli birim durumuna getirilmesi ve köy-kent farklılıklarının giderilmesi amaçlanmıştır. Aile planlaması, eğitim, sağlık, sosyal hizmetler planlaması, üretim, pazarlama, tarımda yeni tekniklerin uygulanması, toprağı etkin bir şekilde kullanma esasları, kooperatifler ve kredi olanakları Yaklaşımın içerdiği konulardır.

Çok yönlü planlama, ulusal amaçların gerçekleştirilmesine yardım eden aynı zamanda köylüyü kentte çalışanlarla eşit bir yaşam düzeyine ulaştırmaya çalışan bir planlama sistemi olarak ileri sürülmektedir. Amacı tarım ve köy hayatı ile ilgili tüm kesimlerde uygulanacak bir plan hazırlamaktır (Geray, C; Keleş, R; Yavuz, F; 1973) Model uygulandığı dönemlerde, yerel yönetimlerimiz, kendilerine düşen görevleri yapmalarına yetecek parasal kaynaklarla ve teknik olanaklara sahip değildiler. Merkez yönetimin taşra teşkilatları da bu çalışmalarda başarılı olamamışlardır ve dolayısıyla çalışmalar da başarıya ulaşamamış; bu yaklaşım da uygulamadan kaldırılmıştır.

Çok yönlü kırsal alan planlaması şu açılardan eleştirilmektedir:

- Model uygulanırken merkezi yönetim ile yerel yönetimler arası eşgüdümü sağlanamamıştır.
- Yetişmiş personel sıkıntısı yaşanmıştır.
- Planlama ilçe düzeyinde yürütülmüş, bölge planlama ile bağlantı kurulamamıştır.
- Toplum kalkınması ile arasında ilişki kurulamamış; toplum kalkınmasını tamamlayacağı yerde, Toplum Kalkınması Yaklaşımının yerine geçirilmiştir.

Merkez-köy Yaklaşımı; bu yaklaşımın temelinde, tüm köylere ulaştırılamayan sosyal ve kültürel hizmetlerin düşük maliyetle merkez olarak belirlenen köyde toplanması ve çevre köylere sunulması amacı yatar. Merkez Köy Yaklaşımı, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı içinde 1970 ve 1972 yılı programında yer almıştır. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında da bir politika aracı olarak gösterilmiştir. Merkez Köyler aracılığı ile çevredeki yerleşmelere götürülecek hizmet ve programlar içinde sağlık evleri ve ocakları, ana-çocuk sağlık merkezleri, temel eğitim ve yatılı bölge okulları, sabit mesleki köy kursları,

karakollar, pazar yerleri, aşı ve suni tohumlama istasyonları, PTT şube ve ajansları bulunmaktadır. Ayrıca gezici nitelikte görev yapan kamu kuruluşlarının merkez köyde toplanması önerilmiştir. Merkez-Köy Yaklaşımında, temel ilke olarak hizmet boyutuna ağırlık verilmiştir. Oysa kent ile köy arasındaki dengesizlik yalnızca hizmet alanlarındaki eksikliklerden kaynaklanmamaktadır. Yaklaşımında köylerin ekonomik olarak da kalkındırılması boyutu eksik kalmıştır.

Köykent Yaklaşımı; İlk olarak Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan merkez-köy kavramı, CHP tarafından geliştirilerek ve Köykent olarak ilk kez 1969 seçim bildirgesiyle kamuoyuna açıklanmıştır. Resmi kaynaklarda, köykent; kırsal alan nüfusunun, toplumsal, kültürel, ekonomik ve kamusal gereksinmelerini karşılayacak şekilde donatılmış kırsal yerleşim birimi olarak tanımlanmaktadır (Keleş, R., 2002).

Kırsal yerleşim yapısına daha rasyonel bir biçim vermek, dağınıklığı toplulaştırmaya dönüştürmek, köye götürülen hizmetlerde etkinlik sağlamak, sanayileşmeyi kırsal alana yaymak, kırsal alanda iş olanakları yaratmak, büyük kentlerde sağlıksız kentleşmenin sakıncalarını gidermek ve tarımsal düzeni değiştirmek köykent yaklaşımının başlıca amaçlarıdır (Keleş, R., 2002).

Köykentlerin merkez köylerden farkı, projenin, ekonomik amaçların ötesinde bir toplumsal dönüşüm ve kalkınma projesi olmasıdır. Modeli, özgün kılan bir diğer unsur da modelin tabana dayalı olmasıdır. O döneme kadar yukardan aşağı olan kalkınma yöntemi, bu sefer tabandan başlayıp yukarıya doğru gelişmiş ve mekansal planlamayı yaşama geçirmiştir. Köykentlerin üstlendikleri ekonomik, toplumsal, yönetsel ve yerleşme yapısının düzeltilmesi ile ilgili işlevlerin, siyasi istikrarsızlıklar nedeni ile uygulanması mümkün olmamıştır (Keleş, R., 1992).

Tarım Kentleri Yaklaşımı; Tarım Kentleri günümüzden 35-40 yıl önce MHP tarafından ortaya atılmış bir köy kalkındırma yöntemidir. Bu modelde, bölgenin özelliklerine göre, 8-10 köy bir birim oluşturacak şekilde bir araya getirilen köylerin merkezindeki köyün tarım kenti yapılması düşünülmüştür. Tarım Kentleri, hizmet ve olanak yönünden köylerin birleştirilmesini esas olan bir projedir.

Tarım Kent yaklaşımının kuramcılarında biri olan ve Agrindus fikrini ileri süren H. Haperin'e göre; köyün ve büyük bir değer ifade eden çevresinin temellerini sarsmadan, tarım ve sanayi birlikte yürüyebilir. Haperin, köyden kente göçü önlemeyi ve kırsal yerleşmelerdeki işgücü fazlasını çevredeki tarım dışı alanlarda istihdam etmeyi tasarlamıştır (Haperin, H. 1965). Tarım Kentleri de, Köy Kentler gibi Agrindus düşüncesinden esinlenilerek ortaya çıkmıştır (Güven, H.S., 1974).

Tarım Kentleri, hizmet ve olanak yönünden köylerin birleştirilmesini esas olan bir projedir. Sayıları 4000 kadar düşünülen tarım kentlerine bütün devlet olanaklarının götürülmesi ve bu yerlerin kültürel ve ekonomik gelişim merkezleri olması planlanmıştır. Tarım kentleri düşüncesi bugüne kadar gerçekleşmemiştir.

KIRSAL KALKINMA PROJELERİ

1970'den günümüze Türkiye'nin çeşitli illerinde, hem doğal kaynakların daha iyi değerlendirilebilmesi, hem de kırsal kesimdeki sosyo-ekonomik farklılıkların mümkün olduğu ölçüde ortadan kaldırılması için kırsal kalkınma projeleri uygulanmaktadır. Bu projelerin pek çoğu yabancı kaynaklarla finanse edilmiştir ve benzerleri daha önce dünyanın değişik bölgelerinde uygulanmıştır.

Bir veya iki il bazında uygulanan kırsal kalkınma projelerinin başlıca amaçları:

- Uygulandığı illerde yaşayan çiftçi ailesinin bitkisel ve hayvansal üretimlerdeki verimliliğini arttırmak ve geliştirmek suretiyle gelir ve yaşam düzeylerini yükseltmek,
- Kırsal alandan kentlere olan göçü durdurmak,
- Yeni üretim alanları açmak,
- Altyapı hizmetlerini gerçekleştirmek,
- Tarımsal geliri arttırmaktır.

Türkiye'de dördü tamamlanmış, ikisi devam etmekte olan toplam altı adet kırsal kalkınma projesi vardır. Kırsal kalkınma projeleri ve uygulama dönemleri:

- 1- Çorum Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi (1976-1984)
- 2- Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi (1982-1989)

- 3- Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi (1990-1999)
- 4- Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi (1991-1998)
- 5- Erzincan-Sivas Kırsal Kalkınma Projesi (2004-2010)
- 6- Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi (1998-2005)

Türkiye’de uygulanan dış kaynaklı kırsal kalkınma projeleri iki kuruluş tarafından kredili olarak finanse edilmiştir. Bunlar, Dünya Bankası (WB) ve Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonudur (IFAD). Bu projeler ve uygulanacağı yerler, Kalkınma Planlarında, kalkınmada öncelikli yöreler için belirlenen ilkeler doğrultusunda ve uluslararası finans kuruluşlarının tercih ve önceliklerine uygun olarak belirlendikten sonra, uluslararası finans kuruluşlarına teklif edilmektedir. Teklif edilen projeler, uluslararası finans kuruluşları tarafından incelendikten sonra kendi politikalarına uygun olarak belirlenmektedir.

Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi Türkiye’nin ilk kırsal kalkınma projesidir. Projeye, 1972 yılında (Gıda ve Tarım Teşkilatı) FAO ve Dünya Bankası yardımlarıyla başlanmış; uygulaması 1984 yılında tamamlanmıştır. Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesinin, uygulamadaki bazı aksaklıklara rağmen olumlu sonuçlar verdiği söylenebilir. Çorum ve Çankırı illerinde tarımsal ve hayvansal üretimin artırılması ve kırsal altyapının geliştirilmesi amaçlanmıştır (Doğanay, 1993).

Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi, Türkiye’de uygulanan ikinci kırsal kalkınma projesidir. DPT, Tarım Bakanlığı ve FAO-WB’nin ortak çalışmaları ile projeye 1984 yılında başlamış ve 1988 yılına kadar uzatılmıştır. Proje sonunda çiftçiler tarafından modern tarım ekipmanlarının ve makinelerinin kullanımında artış olmuştur. Proje başlangıcında zayıf olan çiftçi-tekniik personel iletişimi proje sonunda artmıştır. Çiftçiler hayvan, bitki hastalıkları ve bitki zararlılarına karşı mücadelede bilinçlenmişlerdir (Doğanay, 1993).

Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi, Proje 1983 yılında gündeme alınmıştır. Ancak, Tarımsal Kalkınma Fonunun (IFAD) mali durumu sebebiyle 1988 yılında, gecikmeli olarak hazırlık süreci tamamlanmıştır. Projenin maliyetin yaklaşık

yarısı Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) kaynaklıdır. Proje, 1990-1999 yıllarında yürütülmüştür. Kırsal alanda yaşayan nüfusun, gelir ve yaşam standartlarının yükseltilmesi, tarımsal üretimi artırma, köylerde altyapıyı geliştirmek ve kredi hizmetlerini sağlamak amaçlanmıştır (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 1991).

Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi, 1991 yılında başlayan proje 2001 yılına kadar sürmüştür. IFAD ve ulusal bütçe tarafından kaynak sağlanmıştır. Proje, köylere içme suyu tesisleri yapılması, köy yolları ve sulama altyapısı çalışmaları yapılması, ormancılık, tarımsal üretimin artırılması, tarımsal kredi ve eğitim konularını kapsamaktadır (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 1991).

Erzincan-Sivas Kırsal Kalkınma Projesi, Sivas ve Erzincan illerinin az gelişmiş alanlarında, projenin 2004-2010 yılları arasında uygulanması hedeflenmektedir. Sivas ve Erzincan illerinden belirli kriterlere göre seçilecek fakir 200 köyde uygulanacaktır. Katılımcı kırsal planlama yaklaşımı prensip alınmıştır. Projeye 2004 yılında başlanılmıştır.

Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı koordinatörlüğünde, Orman Bakanlığı ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından müşterek uygulanmaktadır. Projede ORKÖY fonundan yararlanılmakta olup; Tarımsal Kalkınma Fonundan (IFAD) kredi sağlanmaktadır. Projenin sona erme tarihi 2006’ dır. Bugüne kadar uygulanan kırsal kalkınma projelerinden farklı olarak Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi çalışmalarında hedef ve ihtiyaçların tespiti köy seviyesinden başlamaktadır. İlk defa bir kırsal kalkınma projesinde Köy Kalkınma Planları hazırlanmakta ve bu planlar çerçevesinde proje köylerinde faaliyetler sürdürülmektedir. Toplam 916 köy proje kapsamına alınmıştır. Proje katılımcı kırsal planlama yaklaşımını hedeflemiştir. Proje halen devam etmektedir.

DEĞERLENDİRME

Türkiye’de kırsal kalkınmayı sağlamak amacıyla planlı dönemde benimsenen politika ve uygulamaların önemli bir kısmı benzer özelliklere sahiptir. Söz konusu politika ve uygulamaların çoğunun temel özelliği yerel halkın katılımını içermemeleri ve merkezi karar organlarınca, yukarıdan aşağıya

doğru tepeden inmece bir anlayışla oluşturulmuş olmalarıdır.

Bugün Türkiye’de kırsal alanda, fiziksel sorunlar yanında, sosyal ve ekonomik sorunlar da mevcuttur. Oluşturulan politikalar ve yapılan uygulamalarda tüm bu sorunlar bir bütün olarak ele alınmamış; kır ve kent bütünlüğü sağlanamamış ve politikalar, sosyal ve ekonomik gerçeğlerden bağımsız düşünölmüştür. Dolayısıyla, kırsal alanda yaşayan kesimin yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik politikalar oluşturulamamıştır.

Planlı dönemdeki kırsal kalkınma uygulamaları; dağınık, parçacı, eşgüdümsüz ve hizmet götürme anlayışının ağırlıklı olduğu politikalarla, kırsal alanda kalkınmanın sağlanamayacağını göstermektedir. Kırsal kalkınma alanında halen politikalar netleşmemiş ve bu alanda etkin bir yasal ve kurumsal yapılanma oluşturulamamıştır; bu güne dek, bir bölgeyi tüm yönleri ile ele alan kırsal planlama yapılmamıştır. Özellikle beş yıllık kalkınma planlarında ve kırsal kalkınma projelerinde (KKP) kırsal kalkınmanın mekan boyutu göz ardı edilmiştir.

Kırsal kalkınmada, kırsal ve kentsel unsurların birlikte ele alınması, havza planlama ölçeğinden hareketle, doğal kaynakların korunması ilke olmalıdır. Havza ölçeğinde planlama, kırsal kalkınma alanında doğru yapılanma için gereklidir.

Bu bölümde, Türkiye’de 1960 sonrası oluşturulan kırsal kalkınma politika ve uygulamalarındaki eksikliklerin ortaya konulması amacıyla, çeşitli açılardan bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Katılım Açısından; Türkiye’deki Kırsal kalkınma politikaları ve uygulamalarında (modeller, projeler vb) toplum kalkınması yaklaşımı dışında yerel halkın katılımına pek yer verilmemiştir. Politikalar ve uygulamalar merkezden, katılım olmaksızın oluşturulmuş, planlanmış ve uygulanmış; kırsal alandaki tüm paydaşların kırsal kalkınma sürecine katılımını sağlayacak bir yöntem izlenmemiştir.

Uygulamalar göstermiştir ki; yerel halkın katılımını dışlayan ve merkezi karar organları tarafından belirlenen politika, plan ve uygulamalarda başarı sağlanamamıştır. Toplum kalkınması gibi katılımcı modeller bile tepeden inmece yaklaşımın etkisiyle başarıyla uygulanamamıştır.

Makro Hedef ve Politikalar Açısından; Türkiye’nin kırsal kalkınmayı gerçeğleştirme ve kır-kent arasındaki dengesizlikleri azaltma yönünde uygulanabilir makro politikalar belirlediği söyleyemez. Kırsal alana yönelik oluşturulan politika ve uygulamalar, geniş kapsamlı bir yaklaşımla ele alınmamıştır. Kırsal kalkınma politika ve uygulamaları sosyal ve ekonomik yapıdan bağımsız düşünölmüştür. Hizmet anlayışı çoğu uygulamada ağır basmıştır. Kırsal alanların kalkınması için çok gerekli olan iş olanaklarının yaratılması konusu üzerinde fazla durulmamış, bu alanda politika üretilmemiş, dolayısıyla uygulamaya yansıyan sonuçlar alınmamıştır. Kısaca ifade edilecek olursa, kırsal alanlardaki politikalar; ne makro politikaların bir parçası, ne de diğer politika alanları ile ilişkili olmuştur.

Her ne kadar birbiri ardına, kırsal alanların geliştirilmesine ilişkin hedef ve stratejilere yer verişmişse de bunu gerçeğleştirecek araçlar, açıklıkla tanımlanmamıştır. Kırsal alana yönelik çalışmalarda, kırsal alana hizmet götürme anlayışının ağır basması, kırsal alanlardan göçü önleyici yeterli koşulları sağlayamamıştır.

Uygulama Alanının Seçimi Açısından; Toplum Kalkınması ve Kırsal Kalkınma Projeleri dışındaki uygulamalarda köy veya köy grupları temel alınmış; toplum kalkınması ilçeeyi birim olarak kabul etmiş, Kırsal Kalkınma Projeleri ise bir ya da iki il bazında hazırlanmıştır. Kırsal kalkınma model, proje ve planlarının uygulanacağı alanların yer seçiminde siyasi tercihler belirleyici olmuştur. Bölgesel ve yerel koşullar dikkate alınmamıştır. Türkiye’de farklı yapılarda kırsal yerleşmeler bulunduğu için, tek bir modelin ya da projenin bütün ölkede başarılı olması olanaksızdır.

Bölgesel Gelişmeye Katkısı Açısından; Kalkınma Planları ile getirilen Kalkınmada Öncelikli Yörel politikaları ve tedbirleri, geri kalmış bölgelerin kalkınmasında ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasında olumlu gelişmeler sağlamasına rağmen, bölgeler arası dengesizlikler hedeflenen ölçüde giderilememiştir. Diğer bir ifadeyle, bölgelerarası ve kır-kent arası gelişmişlik farklılıkları azaltılamamış; bundan kaynaklanan köyden kente göç engellenememiştir.

Kurumsal Organizasyon Açısında; Kırsal kalkınma alanında pek çok kurum, ayrı projeler

üretmiş ve kurumlar arasında yeterli eşgüdüm sağlanamamıştır. Projelerde kurumlar arasında eşgüdümün sağlanamaması ve uygulayıcı kuruluşların daha proje devam ederken değiştirilmesi organizasyon eksikliklerinden kaynaklanmıştır. Bu durum projelerde gecikmelere ve proje maliyetinin yükselmesine sebep olmaktadır.

Uygulayıcı ile karar vericiler arasındaki kopukluk projenin başarısını etkilemiştir. Ayrıca, kırsal özellik gösteren yerel yönetimlerin ve birliklerin de birbirleriyle işbirliği sağlanamamıştır.

Yasal Açından; 1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanunu örgüt ve kaynak açısından günümüz koşullarına artık uymamakta; dolayısıyla Kanun mevcut yapısıyla kırsal kalkınmaya yönelik uygulamaların başarılı olmasında yetersiz kalmaktadır. Kırsal kalkınmada çok önemli olan köy komünleri yönetimi yeniden yapılandırılarak yasal düzenlemelerdeki yerini almalıdır.

Kalkınma planlarında hedeflenen tarım topraklarının bölünmesini önleyecek yasal düzenlemeler ve toprak reformu yapılmamış; arazi toplulaştırma ile ilgili çalışmalar yeterli olamamıştır.

Ayrıca, kırsal alanın tanımı hiçbir yasal mevzuatta ve resmi belgede yer almamış; kırsal kalkınmanın yasal yapısı oluşturulmamıştır. Bugün pek çok gelişmiş ülke ve AB kırsal alanlarını tanımlayıcı kriterleri ortaya koymuş ve kırsal kalkınma alanında yasal çerçeveyi oluşturmuşlardır.

Kır Kent Farkını Azaltması Açısından; Kırsal alandaki uygulama ve politikalarla, kır ve kent entegrasyonu sağlanamamış; kır ve kent arasındaki arklılıklar azaltılamamıştır. Kırsal kalkınma kentlerden ayrı düşünülmüştür.

Sosyal Yapıya Katkıları Açısından; Kırsal alanda eğitim ve sağlık hizmetleri giderilememiştir. Kırsal alandaki insan kaynaklarını geliştirecek eğitim sorunu hala mevcuttur. Dünyada örnek model olarak gösterilen Köy Enstitüleri, politik nedenlerle uygulamadan kaldırılmıştır. Kırsal alanda sosyal güvenlik sağlanamamıştır. Çalışmalarda, sosyal faktörlere yeterince önem verilmemiştir. Sağlık, çocuk bakımı, çevre, beslenme, kadınların eğitimi gibi konular sınırlı kalmıştır. Geleneksel davranış eğilimleri kırdaki hala devam etmektedir.

Yetki Açısından; Kırsal kalkınma uygulamalarının her aşamasında ağır bürokrasinin yanısıra, yerel proje elemanlarının yetki ve sorumluluklarının sınırlanması çalışmaların başarısını olumsuz yönde etkilemiştir.

Projelendirme Açısından; Kırsal kalkınma proje ve modelleri hazırlanmadan önce geniş kapsamlı ve ayrıntılı sosyo-ekonomik incelemelerin yapılarak uygulama alanlarının doğal kaynakları, tarımı, sanayisi, işgücü gibi potansiyellerinin iyice etüdü edilmemesi sonucunda kısa, orta ve uzun vadede nelerin yapılabileceği net olarak ortaya konulmamıştır. Kırsal kalkınma çalışmaları, birbirinden kopuk, dağınık ve parçacı olmuştur. Bu dağınıklık kırsal alanlara-köylere götürülen ekonomik ve sosyal hizmetlerin amacına ulaşamamasının yanı sıra kaynak israfına da neden olmuştur. Kalkınma planlarında kırsal kalkınmaya yer verilmekle birlikte, ekolojik açıdan çok değerli kırsal alanların ele alındığı, fiziki anlamda ve havza bazında bir kırsal planlama çalışması yapılmamıştır.

Çalışmaların Değerlendirilmesi Açısından; Kırsal kalkınma uygulamaları sırasında ve sonrasında izleme ve değerlendirme çalışmaları yeterince yapılamamıştır. Çalışmalar uygulama sürecinin tamamlanmasıyla bitmiş; deneyimler yeni çalışmalara aktarılmamış, bu da yeni projelerin geliştirilmesini engellemiştir. Mevcut eksiklikler ve hatalar devam ettirilmiştir. Bir kalkınma modelinin/projesinin kesin sonuçları alınmadan, başka bir uygulamaya geçilmiş ve kaynak israfı yaşanmıştır.

Tarımsal Gelişmeye Katkısı Açısından; Tarım Reformu gerçekleştirilememiş, tarım-sanayi bütünleşmesi sağlanamamış, işgücü fazlası tarımdan çekilememiş, dolayısıyla tarımda verimliliğin artırılması sağlanamamıştır. Tarım politikaları ile ulusal kalkınma politikaları arasında bütünlük oluşturulamamıştır. Kırsal kalkınma projeleriyle birlikte oluşan yoğun ve bilinçsiz girdi kullanımıyla tarımsal ürünlerde görülen artış, tarımsal gelirleri arttırmamaktadır.

Üretici Örgütlenme Açısından; Uygulamalarda üretici örgütlenmelerine gereken önem verilmemiş, tarım üreticisinin örgütlenmesinde yeterli olanaklar sağlanamamıştır. Bu da uygulama sonrası çalışmaların kalıcılığını azaltmıştır.

Uygulamaların her aşamasında ağır bürokrasi örgütlenmeyi olumsuz yönde etkilemiştir.

Kırsal Kalkınma Uygulamalarının Finansmanı Açısından; Türkiye’de planlı dönemdeki uygulamaların finansmanı çoğu yabancı kaynaklardan sağlanmıştır. Uluslararası kaynaklara dayalı projelerde kaynaklar optimal değerlendirilememiş ve uluslararası finans kaynaklarının güveni zayıflatılmıştır.

Ekonomik Yapıya Katkıları Açısından; Tarımda fazla işgücünü kullanacak kırsal sanayi oluşturulamamış işgücü fazlası tarımdan çekilememiştir. Kırsal alanlarda kişi başına düşen gayri safi milli hasıla Türkiye ortalamasının altındadır.

KAYNAKÇA

Csaki, C. ve Lerman, Z., The Challenge of Rural Development in the EU Accession Countries, World Bank, Washington DC, 2000

Doğanay, F., Merkez Köyler, DPT Yayınları, Ankara, 1993

DPT, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1963,

DPT, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1968

DPT, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1974

DPT, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1979

DPT, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1985

DPT, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1990

DPT, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 1996

DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara 2001

EU Commission, Rural Development in the European Union, Germany, 2003

Keleş, R., Kentleşme Politikası, İmge Kitapevi, Ankara, 2002

Keleş, R., Yerinden Yönetim ve Siyaset, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992

Kongar, E., Toplum Kalkınması ve Toplum Örgütlenmesi, Amme İdaresi Dergisi, Ankara, 1971

Geray, C., Toplum Kalkınması Açısından Yerel Yönetimler, Toplum Kalkınması Sempozyumu, DPT Yayınları, Ankara, 1989

Güven, H.S., Köy Kent Sorunu, Amme İdaresi Dergisi, Ankara, 1974

Haperin, H., Agrindus-Tarım ve Endüstri Birleşmesi, İstanbul, 1965

OECD, The Future of Rural Policy, France, 2003

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi, Ankara, 1991

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi, Ankara, 1991

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, AB’ne Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporu, Ankara, 2003

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, AB’ne Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporu, Ankara, 2003

Tütengil, C.O., Türkiye’de Köy Sorunu, Kıtay Yayınları, İstanbul, 1969

Urkan, A., AB Müktesebatını Üstlenebilme Kapasitesi, 2002 İlerleme Raporu ve Strateji Belgesinin Değerlendirilmesi/Tarımsal-Kırsal Mevzuat ve Kurumsal Yapılar, Ankara, 2002

Yalçındağ, S., Kırsal Kalkınma Projeleri ile Yerel Yönetimler Arasındaki İlişkilerin Geliştirilmesi Yaklaşımları, Frederic Ebert Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992

Yavuz, F. ve Keleş, R. ve Geray, C., Şehircilik Sorunları-Uygulama ve Politikaları, AÜ Siyasal Bilimler Fak. Yayınları, 1973

Yavuz, F., Memleketimizde Toplum Kalkınması, TODAİE Yayınları, Ankara, 1966

<http://europa.eu.int>

www.khgm.gov.tr

www.tarim.gov.tr

www.zmo.org.tr